Sosiaali- ja terveysvaliokunta: uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen (HE 122/2024 vp)

Teams-kuuleminen 5.11.2024

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Juristi Tanja Salisma

Kehitysvammaisten Tukiliitto

- Valtakunnallinen jäsenyhdistysten (n. 150 kpl) muodostama noin 14 000 jäsenen ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö
- Kohderyhmiin kuuluvat apua ja tukea asioiden ymmärtämiseen, oppimiseen ja arjen toimintoihin tarvitsevat ennen aikuisikää vammautuneet ihmiset perheineen ja läheisineen
- Toiminnan pohjana erityisesti YK:n vammaissopimuksessa turvatut oikeudet, kuten osallisuus, yhdenvertaisuus ja itsemääräämisoikeus
- Suomessa on arviolta noin 50 000 ihmistä, joilla on tuentarpeita kehitysvamman tai muun vastaavan syyn vuoksi

Esitetyt muutokset VPL:iin ja SHL:iin tulee hylätä

- Esitystä, joka ohjaisi potentiaalisesti hyvinkin monia vammaisia ihmisiä pois VPL-palveluista esim. määrärahasidonnaisiin ja maksullisiin SHL-palveluihin, joiden saatavuudessa ja usein myös sopivuudessa vammaisten ihmisten tarpeisiin on paljon ongelmia, tulisi arvioida perusoikeuksien heikentämiskiellon näkökulmasta
- Esityksen tavoitteet eivät esityksellä toteudu, vaan esitys vaarantaa monien vammaisten ihmisten pääsyn tarvitsemiinsa palveluihin sekä johtaa todennäköisesti toisistaan merkittävästi poikkeaviin soveltamiskäytäntöihin eri hyvinvointialueilla
  - Esim. sen osalta, keitä vammaisia ihmisiä, kuinka paljon ja millä perusteilla ohjataan SHL-palveluihin
- Nykyisessä vammaislainsäädännössä ei - pois lukien henkilökohtainen apu - ole ikääntymisrajausta, eikä vammaispalveluihin ole silti pyrkinyt eikä päätynyt suuria määriä ikääntyneitä henkilöitä
- Tämän esityksen hyväksymisen sijasta tulee seurata uuden lain soveltamista ja toteutumista (vammaisjärjestöt työhön tiiviisti osallistaen), ja jos ongelmia esim. soveltamisalan osalta tulisi, pitäisi sitten kerätyn kokemuksen ja tiedon perusteella puuttua niihin – kuten normaalisti lainsäädäntöä uudistettaessa tehdään

Väliinputoajien huomiointi

- Esitys ei ole muuten juuri parantunut sitten kevään 2024 lausuntokierroksen, mutta VPL 2.1 § on parantunut verrattuna lausuntokierroksella olleeseen versioon: vammaisen henkilön määritelmä (vammaissopimuksen pohjalta) on palautettu pykälään sekä nykyään usein väliinputoajiksi jäävien autismi- ja neurokirjon ihmisten yhdenvertainen oikeus saada vammaispalveluita on nimenomaisesti huomioitu perusteluissa
- Jos esitys hyväksytään, väliinputoajista tulee siinä nimenomaisesti huomioida myös lievästi kehitysvammaiset ihmiset, joilla on usein ollut vaikeuksia saada VPL-palveluita, vaikka he olisivat täyttäneet ko. lain palvelukohtaisen vaikeavammaisuuden määritelmän

Palveluiden tosiasiallinen saatavuus on huomioitava

- Lain 2.3 §:stä on poistettu lausuntokierroksen jälkeen paljon kritiikkiä (mm. OKV:ltä) saanut virke, jonka mukaan vammaispalveluita olisi järjestetty vain, jos vammaiselle henkilölle ei olisi ollut “järjestettävissä palveluita ensisijaisen lainsäädännön mukaan"
- MUTTA tämä on silmänlumetta, sillä esityksen perusteluiden perusteella lainvalinnassa ei edelleenkään tarvitsisi huomioida sitä, voiko vammainen henkilö tosiasiassa saada riittävät ja sopivat palvelut yleislain, kuten SHL:n, perusteella
  - Perusteluilla ei voi säätää: ongelmallista käsitellä tätä saatavuusasiaa vain perusteluiden tasolla
  - Jos yleislain mukaisia palveluita ei ole riittävästi tai henkilö ylittää niiden saamisen tulorajan, vammainen henkilö voi jäädä kokonaan ilman vamman vuoksi välttämättä tarvitsemiaan palveluita → erittäin ongelmallista YK:n vammaissopimuksen sekä perustuslain (ks. myös PeV:ille esityksestä annetut asiantuntijalausunnot) näkökulmasta

Normaalisuusperiaate edellyttää palvelujen maksujen huomiointia

- Vastustamme SHL 4 §:ään esitettyä muutosta
  - VPL 2.5 §:ään ehdotettu suojasäännös ei riitä turvaamaan sitä, että maksut eivät estäisi vammaisten ihmisten pääsyä tarvitsemiinsa palveluihin (vrt. asiakasmaksulain 11 §:n soveltamisen isot ongelmat)
- Palvelun maksuttomuus on jatkossakin voitava huomioida asiakkaan etua arvioitaessa etenkin, kun kyseessä on vammasta aiheutuva palveluntarve, joka on usein elämänmittainen ja jonka vuoksi vammainen henkilö ei ole voinut yhdenvertaisesti muiden ihmisten kanssa pyrkiä turvaamaan toimeentuloaan
- SHL-muutos johtaisi yhdenvertaisuuden toteutumatta jäämiseen ja irtautumiseen normaalisuusperiaatteesta
  - Vammattomat ihmiset eivät joudu maksamaan vamman vuoksi tarvitsemastaan avusta ja tuesta, minkä vuoksi normaalisuusperiaatetta ja yhdenvertaisuutta toteuttaa se, etteivät vammaisetkaan ihmiset maksa näistä, vaan heiltä peritään vamman vuoksi tarvituista palveluista ainoastaan ne maksut, joita muutkin ihmiset vastaavista asioista maksavat (vuokra, ateria- ja ylläpitomaksut, julkisen liikenteen maksua vastaavat kuljetusomavastuut)

Elämänvaiheessa tavanomaisen tarpeen määrittely

- Käsite vaatii joko merkittävää tarkentamista (myös lasten osalta) tai sen jättämistä pois esityksestä, jotta esitys PeV:in lausunto huomioiden voidaan käsitellä tavallisen lain lainsäätämisjärjestyksessä
- Ikääntyneiden henkilöiden lisäksi haluamme nostaa esiin elämänvaiheessa tavanomaisen tarpeen käsitteen ongelmallisuuden vammaisten lasten näkökulmasta
  - Lisäisikö tämä säännös jo nykyään valitettavan yleistä tyypillisesti hyvin kuormittuneiden vammaisten lasten vanhempien vastuuttamista yhä suuremmassa määrin lapsen vammasta johtuviin ja ikätovereista selkeästi poikkeaviin avun ja tuen tarpeisiin vastaamisesta sen sijaan, että niihin vastaamiseksi myönnettäisiin vammaispalveluita? Varmistettava, ettei näin tapahdu!

Palveluprosessi vaatii merkittäviä tarkennuksia

- Vammaisen asiakkaan palvelun saamisen näkökulma esityksessä liian ohut
  - Miten varmistetaan, että asiakkaan tarpeisiin vastataan ajoissa sopivilla palveluilla ja vältetään tilanteen vaikeutuminen tai kriisiytyminen niin, että asiakas päätyy raskaampiin ja kalliimpiin palveluihin tai pahimmassa tapauksessa jää heitteille ilman toimivia palveluita?
- Palveluprosessi on erittäin epäselvä: jos hyvinvointialueen vammaispalveluissa todetaan, että esim. SHL-palvelu olisi riittävä ja sopiva, kuka SHL-palvelusta päättää ja tarvitseeko asiakkaan tehdä uusi hakemus sen saadakseen? Miten varmistetaan, että päätöksen tekijä huomioi kuitenkin samalla tarvittaessa asiakasmaksulain 11 §:n lisäksi esitetyn VPL 5.2 §:n suojasäännöksen? Osaavatko viranhaltijat soveltaa viime kädessä PL 19 §:ää (jos riittäviä ja sopivia SHL-palveluita ei tosiasiassa olisi vammaiselle ihmiselle järjestettävissä)? Kun palveluntarve on yleensä pitkäaikainen, toistetaanko päätöstä päivitettäessä aina tämä prosessi?
  - Olisi kohtuutonta edellyttää asiakkaan pystyvän vetoamaan paitsi asiakasmaksulain 11 §:ään niin myös VPL:ään esitettyyn suojasäännökseen saati perustuslakiin - tämä kokonaisuus on lainsäädäntöä soveltaville viranomaisillekin todella iso haaste
- Näin tärkeät palvelut eivät saa jäädä perustuslakiin vetoamisen ja sen soveltamisen varaan! Esitys käytännössä vesittää tähän asti vammaisille ihmisille subjektiivisina oikeuksina heidän tarvitsemansa vammaispalvelut turvanneen vammaislainsäädäntömme ja heikentää vammaisten ihmisten oikeuksia ennennäkemättömällä tavalla

  → Sosiaali- ja terveysvaliokunnan on korjattava tilanne

Kiitos!

Lisätietoja:

tanja.salisma@tukiliitto.fi